

Warszawa, dnia 3 lipca 2022 r.

Dr hab. Eliza Przeździecka, prof. SGH
Instytut Ekonomii Międzynarodowej
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

OCENA DOROBKU NAUKOWO-BADAWCZEGO,
DYDAKTYCZNO-POPULARYZATORSKIEGO,
ORGANIZACYJNEGO I MIĘDZYNARODOWEGO

DR ELŻBIETY BOMBIŃSKIEJ

NA POTRZEBY POSTĘPOWANIA HABILITACYJNEGO W
DYSCYPLINIE EKONOMIA I FINANSE

Podstawą do przygotowania recenzji było pismo prof. dr hab. Pawła Luli, Prorektora ds. Nauki Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (UEK) informujące o powołaniu mnie przez Radę Dyscypliny Ekonomia i Finanse UEK w dniu 4 kwietnia 2022 r. w skład Komisji habilitacyjnej dr Elżbiety Bombińskiej i powierzeniu mi funkcji Recenzentki w tej Komisji.

Odpowiadając na powyższe powołanie i wypełniając powierzoną funkcję, niniejszym przedkładam recenzję dorobku naukowo-badawczego, dydaktyczno-popularyzatorskiego, organizacyjnego i międzynarodowego Pani dr Elżbiety Bombińskiej.

Niniejsza recenzja składa się z następujących części:

1. Wprowadzenie
2. Sylwetka naukowa Habilitantki
3. Ocena dorobku naukowego i głównego osiągnięcia naukowego
4. Ocena działalności dydaktycznej, popularyzatorskiej, organizacyjnej i międzynarodowej
5. Podsumowanie.

1. Wprowadzenie

Podstawą przygotowania niniejszej opinii jest kopia wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego dr Elżbiety Bombińskiej, wraz z dokumentacją, w skład której wchodzi:

- dane Wnioskodawcy;
- kopia dyplomu doktora nauk ekonomicznych;
- autoreferat;
- wykaz osiągnięć naukowych stanowiących znaczny wkład w rozwój dyscypliny ekonomia i finanse;
- wybrane publikacje naukowe wymienione w autoreferacie niewchodzące w skład osiągnięcia naukowego.

Do tych dokumentów dołączono wskazaną jako główne osiągnięcie naukowe monografię pt. *Modele świadczenie usług w handlu międzynarodowym*, która została wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie w 2021 r. (Zeszyty Naukowe, seria specjalna: Monografie nr 271).

Dokumentację przygotowano w sposób kompletny, bardzo staranny i estetyczny, zasługujący na wyróżnienie. Zarówno dokumenty, jak i kopie publikacji przygotowane są w formie zwartej z zastosowaniem odpowiednich tekturowych rozdzielników, które ułatwiają poruszanie się w tym materiale.

Dokumentację sporządzono zgodnie z obowiązującymi przepisami: art. 219 i 220 ust. 1 i 2 ustawy z dn. 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 r. poz 85. z późn. zm.).

2. Sylwetka naukowa Habilitantki

Dr Elżbieta Bombińska jest absolwentką studiów magisterskich w zakresie Ekonomiki i organizacji handlu zagranicznego na Wydziale Ekonomii Akademii Ekonomicznej w Krakowie (1992 r.). Stopień doktora z zakresu Ekonomii uzyskała w 2001 r. na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Zdolność konkurencyjna gospodarki Polski w okresie transformacji systemowej na tle Czech i Węgier*, której promotorem była dr hab. prof. AE Bogumiła Szopa.

Habilitantka jest obecnie zatrudniona na stanowisku adiunkta w Katedrze Handlu Zagranicznego w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie. Od 1993 r. Habilitantka pracowała w tejże uczelni na stanowisku asystenta.

W dokumentacji brak jest informacji o odbytych stażach badawczych czy dydaktycznych oraz kursach i szkoleniach.

3. Ocena dorobku naukowego

Dorobek naukowy dr Elżbiety Bombińskiej jest bogaty i zróżnicowany pod względem tematycznym. Habilitantka jest autorką łącznie 61 publikacji naukowych. Na ten dorobek składają się następujące publikacje:

- monografia zgłoszona jako osiągnięcie naukowe we wniosku habilitacyjnym,
- 17 rozdziałów w monografiach naukowych (w tym 2 w języku angielskim); publikacje te Habilitantka przygotowała bez współautorstwa;
- 36 artykułów (w tym 3 w języku angielskim) w recenzowanych czasopismach naukowych; podobnie, jak rozdziały w monografiach, również artykuły naukowe zostały przygotowane przez Habilitantkę bez współautorstwa;
- 2 redakcje monografii naukowych, w których swój udział Habilitantka oceniła na 33%;
- 5 rozdziałów w materiałach konferencyjnych.

Liczba artykułów naukowych oraz rozdziałów w monografiach (łącznie 53) daje wynik 2,5 artykułów naukowych/rozdziałów w monografiach rocznie. Na tej podstawie aktywność publikacyjną Habilitantki w mojej ocenie należy uznać za właściwą.

Analiza bibliometryczna dorobku naukowego sporządzona przez Habilitantkę na podstawie bazy *Dorobek UEK*, zawierającej opisy bibliograficzne opracowań pracowników Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie wskazuje łącznie 61 publikacji oraz łączną liczbę 537 punktów MNiSW/MEiN uzyskanych za publikacje, w ramach których 61% stanowią punkty za artykuły naukowe, 22% - punkty za monografię autorską oraz 17% - punkty za rozdziały w monografiach i materiałach konferencyjnych.

Liczba cytowań i indeks-h na dzień 6 grudnia 2021 r. (bez autocytowań), według bazy *Dorobek UEK* wynosiła 30, przy wartości indeksu $h=3$.

Szczegółowe informacje nt. cytowań:

- w bazie *Web of Science B* (uwzględnia cytowania referencji nieindeksowanych w bazie *WoS*, ale cytowanych w publikacjach indeksowanych w tej bazie): 2, $h=$ brak danych
- *Scopus B* (uwzględnia cytowania referencji nieindeksowanych w bazie *Scopus*, ale cytowanych w publikacjach indeksowanych w tej bazie): 1, $h=$ brak danych

Habilitantka wskazuje również inne źródła, lecz bez szczegółowej informacji nt. tych baz.

Inne źródła: 10, h=2

- Baz Econ: 18, h=1

Niestety, zabrakło cytowań w bazie *Web of Science*, czy *Scopus*, co znacząco osłabia zasięg oddziaływania i możliwość popularyzacji dorobku naukowego Habilitantki w środowisku naukowym.

Na podstawie dostępnych danych w bazach *Research Gate* oraz *Google Scholar* ustaliłam, że w tych bazach wskaźniki cytowań wynoszą odpowiednio 1 (research interests: 14,2) i 66. Mimo niskich wskaźników cytowań, dane z *Google Scholar* świadczą o wysokim zainteresowaniu tematyką, której dotyczą publikacje Habilitantki. W związku z tym można przypuszczać, że niski wskaźnik w portalu *Research Gate* wynika ze słabo rozbudowanego profilu RG Habilitantki.

Mimo, iż zabrakło w dorobku Habilitantki artykułów opublikowanych w czasopiśmie z *Impact Factor*, to na wyróżnienie zasługuje fakt, iż Habilitantka ma w swoim dorobku publikacje w wydawnictwach takich jak: *Cambridge Scholars Publishing*, Difin, CeDeWu.

Dorobek naukowy Habilitantki dotyczy kilku obszarów z tematyki ekonomii międzynarodowej. Co prawda Habilitantka nazywa to „problematyką międzynarodowych stosunków gospodarczych i handlu międzynarodowego”, to jednak uważam, że nie ma powodu rozdzielać tych zagadnień, ponieważ handel międzynarodowy jest częścią międzynarodowych stosunków gospodarczych, coraz częściej nazywanych ekonomią międzynarodową

W swojej pracy badawczej Habilitantka zajmowała się kilkoma obszarami wspomnianej tematyki, a mianowicie: międzynarodową konkurencyjnością, bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi oraz międzynarodową wymianą usług i współczesnymi problemami handlu międzynarodowego. W każdym z tych obszarów badawczych Habilitantka wykazała się znaczącą aktywnością publikacyjną. W dokumentacji dołączonej do wniosku habilitacyjnego znajdują się tylko wybrane pozycje publikacyjne, toteż niemożliwa jest ocena wszystkich wymienionych publikacji we wskazanych obszarach tematycznych.

Pierwszą wskazaną tematyką zainteresowań badawczych jest konkurencyjność międzynarodowa, której Habilitantka poświęciła swoje badania po uzyskaniu stopnia doktora. Dogłębna analiza poziomu naukowego przedłożonych publikacji z tej tematyki pozwala jednak na dość krytyczną ocenę tych prac. Zarówno pierwsza (Bombińska, 2004), jak i druga publikacja (Bombińska, 2010) nie stanowią istotnego wkładu naukowego i nie zawierają zaawansowanych obliczeń ani analiz zjawiska konkurencyjności, a tylko odtworzenie ogólnodostępnych statystyk (Bombińska, 2004) lub definicji i wzorów (Bombińska, 2010).

Drugi wątek badawczy obejmuje determinanty i skutki przepływów bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ). Pierwsza z prezentowanych publikacji o tej tematyce (Bombińska, 2012) to również jedynie przegląd wybranych teorii. Taka publikacja stała się jednak zapowiedzią rozwinięcia badań nad BIZ, albowiem już w kolejnej publikacji (Bombińska, 2013) i następnych dostrzegamy badania skutków BIZ o charakterze ilościowym.

Trzeci wątek badawczy to zagadnienia związane z handlem usługami. Wydaje się, że zainteresowanie tym tematem, choć ujawniło się już w 2014 r. w pierwszej publikacji pt. *Pozycja podmiotów zagranicznych w sektorze usług w Polsce w okresie przedakcesyjnym*, ewoluowało w dużym stopniu w kierunku podejścia metodycznego. Stąd zwieńczeniem tych prac jest, jak się wydaje, monografia, będąca głównym osiągnięciem naukowym Habilitantki. Wysoko należy ocenić fakt, iż Habilitantka dostrzegła pewne deficyty w sposobie szacowania wartości handlu usługami w trakcie prowadzonych prac badawczych i analitycznych głównie poświęconych konkretnym rynkom w ujęciu geograficznym – Polsce, Czechom, Węgrom, Słowacji, czy całej Unii Europejskiej, a także krajom azjatyckim.

Czwarty wątek badawczy, który Habilitantka wyróżnia w swojej twórczości naukowej, obejmuje szeroko pojęte problemy handlu międzynarodowego. Są to głównie publikacje mocno zróżnicowane i niedające się zakwalifikować do wąskiego zakresu problematycznego. Niemniej, uważam, że dorobek wskazany w tym obszarze świadczy o dużej dojrzałości naukowo-badawczej Habilitantki i stanowi dowód ciekawości i chęci weryfikacji stawianych hipotez badawczych o różnej tematyce ekonomicznej. Jest to niewątpliwie ogromna zaleta prawdziwego naukowca i badacza, którego kierunki pracy badawczej determinują nie tylko własne zainteresowania, ale także ciekawość i chęć odpowiedzi na pytania stawiane przez rzeczywistość gospodarczą współczesnego świata.

Poniżej przedstawiam **opinię o osiągnięciu naukowym**, którym jest monografia naukowa: *Modele świadczenia usług w handlu międzynarodowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, s. 198. Recenzentami wydawniczymi tej książki były: prof. dr hab. Elżbieta Czarny oraz dr hab. prof. UEP Barbara Jankowska.

Celem rozprawy była: „*próba weryfikacji i określenia znaczenia usług w handlu międzynarodowym*”. Autorka monografii weryfikuje hipotezę, według której „*przyczyną rozbieżności pomiędzy dominującym znaczeniem sektora usługowego w gospodarkach poszczególnych krajów i relatywnie niskim udziałem usług w przepływach gospodarczych tych państw z zagranicą jest niedoszacowanie obrotów międzynarodowego handlu usługowego, które jest związane ze sposobem jego definiowania oraz wynikającą z przyjętej definicji metodyką pomiaru*”. Struktura pracy została podporządkowana sformułowanemu celowi badawczemu i weryfikacji hipotezy głównej oraz dwóch hipotez pomocniczych.

W rozdziale pierwszym Autorka podejmuje próbę wyjaśnienia i uporządkowania podstawowych pojęć dotyczących handlu usługami. Już w tym rozdziale Autorka zwraca uwagę na skutki przyjętych standardów klasyfikacyjnych dla pomiaru obrotów

międzynarodowego handlu usługami i możliwe zniekształcenia rzeczywistych rozmiarów wymiany usług, które są wynikiem niedoskonałości ujęcia statystycznego.

Rozdział drugi przedstawia teorie handlu międzynarodowego i teorie bezpośrednich inwestycji zagranicznych wyjaśniające międzynarodowy handel usługami. Autorka podejmuje tu próbę identyfikacji czynników, które zgodnie z przedstawionymi teoriami decydują o wyborze określonego modelu świadczenia usług.

Rozdział trzeci Autorka poświęca prezentacji zaleceń dotyczących rodzaju danych statystycznych umożliwiających pomiar usług świadczonych w modelach handlu wyróżnionych przez GATS. Ponadto, w tym rozdziale wskazuje się także trudności i bariery pomiaru międzynarodowej wymiany usług.

Dla zrozumienia istoty problemu badawczego, któremu Habilitantka poświęciła swoje główne osiągnięcie naukowe niezmiernie ważny jest czwarty rozdział opisywanej monografii. Tu Autorka przedstawia piąty model świadczenia usług (M5) określając ten model jako pośredni handel usługami. Autorka zaprezentowała handlowe konsekwencje serwicyzacji, a swoje rozważania w tej części opracowania kończy omówieniem metodyki badań handlu pośredniego, w tym metod badawczych i źródeł danych zwracając szczególną uwagę na ograniczenia i niedoskonałości aktualnie dostępnych narzędzi badawczych.

W piątym rozdziale Autorka dokonuje trzyetapowej analizy empirycznej. Po pierwsze, analizuje handel usługami wykorzystując do tego celu bilans płatniczy. Następnie identyfikuje obroty handlu bezpośredniego, a na koniec obroty realizowane w ramach modelu M5. Zestawiając te trzy źródła danych i określając na ich podstawie wielkość wymiany handlowej, Autorka dowodzi istnienie zniekształceń rzeczywistej wielkości obrotów handlowych osiągając w ten sposób postawiony we wstępie monografii cel.

Całość opracowania stanowi interesujące i właściwe ujęcie problemu badawczego. Układ opracowania jest logiczny i podporządkowany celowi monografii, który został sformułowany poprawnie, a hipoteza główna i hipotezy pomocnicze sformułowane właściwie i zweryfikowane w toku prowadzonych analiz. Habilitantka właściwie przeprowadziła analizę danych, dokonała krytycznej oceny wyników i ich praktycznych implikacji. W pracy nie przedstawiono co prawda zaawansowanych modeli i analiz ekonometrycznych, które niewątpliwie poprawiłyby walory naukowe publikacji. Niemniej, problem badawczy został przedstawiony w sposób dojrzały, a proces badawczy przeprowadzony poprawnie.

W mojej ocenie dorobek naukowy, a zwłaszcza monografię stanowiącą główne osiągnięcie naukowe należy ocenić pozytywnie. Pani dr Elżbieta Bombińska w trakcie trwania kariery wykazała się aktywnością badawczą w dziedzinie nauk ekonomicznych, jednak wydaje się, że zasięg publikacji prezentujących wyniki badań powinien być większy.

Dokonywania naukowe Habilitantki spełniają moim zdaniem wymogi stawiane w tej dziedzinie dorobkowi habilitacyjnemu.

Dorobek Habilitantki w zakresie kierowania lub udziału w projektach badawczych jest znaczący, lecz dotyczy wyłącznie projektów krajowych, realizowanych w macierzystej uczelni – Habilitantka uczestniczyła w 17 projektach badawczych realizowanych w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie. Zgodnie z informacją zawartą w dokumentacji wniosku habilitacyjnego, tematyka tych projektów była związana z głównymi zagadnieniami leżącymi w sferze zainteresowań Habilitantki. Wszystkie projekty badawcze realizowano w Katedrze Handlu Zagranicznego, a ich kierownikami byli szefowie tej jednostki. Brak informacji o udziale w projektach badawczych realizowanych w innych jednostkach i innych zespołach, a także brak realizacji projektów finansowanych przez Komitet Badań Naukowych/Narodowe Centrum Nauki.

Habilitantka została wyróżniona licznymi nagrodami za działalność naukową. Otrzymała 7 nagród Rektora UE w Krakowie za działalność naukową. Były to: (i) w 2014 i 2016 r. nagrody Rektora UEK (nagrody indywidualne III stopnia) za osiągnięcia w dziedzinie naukowe; (ii) w 2013, 2014 r. i 2016 r. nagrody Rektora UEK (nagrody zbiorowe I stopnia) za osiągnięcia w dziedzinie naukowej; (iii) w 2012 r. i 2015 r. nagrody Rektora UEK (nagrody zbiorowe II stopnia) za osiągnięcia w dziedzinie naukowej.

Wyniki prowadzonych badań naukowych dr Elżbieta Bombińska przedstawiała na konferencjach naukowych. Po uzyskaniu stopnia doktora, czyli od 2001 r. Habilitantka uczestniczyła z referatem w łącznie 29 konferencjach naukowych. Niestety tylko 9 z nich miało charakter międzynarodowy, a zaledwie 3 były konferencjami zagranicznymi. W tym obszarze aktywność Habilitantki jest niewystarczająca. Ten fakt obok braku aktywności w zakresie międzynarodowych staży badawczych znacząco obniża moją ocenę naukowej aktywności Habilitantki. Wymiana doświadczeń, dyskutowanie wyników badań oraz zapoznanie z najnowszymi dokonaniem naukowymi na świecie powinno być ważną częścią aktywności każdego badacza.

Habilitantka wykazała się znaczącym dorobkiem jeśli chodzi o recenzje naukowe krajowe i zagraniczne. Wykonała po jednej recenzji na następujące konferencje międzynarodowe: (a) *5th AIB-CEE Chapter Annual Conference, 2018*; (b) *2nd International Scientific Conference on Economics and Management EMAN, 2018*. Ponadto, zrecenzowała 2 artykuły do czasopisma naukowego *Przedsiębiorczość i Zarządzanie 2017*, 2 artykuły do czasopisma *Horyzonty Wychowania, 2018* oraz 4 artykuły do czasopisma *Horyzonty Polityki, 2016*.

Reasumując, na podstawie przytoczonych danych i po zapoznaniu się z prezentowanymi w dokumentacji wniosku pracami dr Elżbiety Bombińskiej stwierdzam, że dorobek naukowy Habilitantki po uzyskaniu stopnia doktora jest wystarczający i spełnia wymogi ilościowe oraz jakościowe stawiane samodzielnym pracownikom naukowym w dyscyplinie ekonomia i finanse.

4. Ocena działalności dydaktycznej, popularyzatorskiej, organizacyjnej i międzynarodowej

Dr Elżbieta Bombińska ma duże i różnorodne doświadczenie dydaktyczne, związane głównie w jej długoletnią pracą w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie (wcześniej Akademii Ekonomicznej w Krakowie) w Katedrze handlu Zagranicznego na stanowisku adiunkta (od 2001 r.), a wcześniej na stanowisku asystenta (od 1993 r.) w tejże uczelni. W latach 2001-2007 Habilitantka pracowała również jako wykładowca w Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego (wcześniej Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego), jak i w Wyższej Szkole Zarządzania i Bankowości w Krakowie w latach 2005-2016.

Habilitantka prowadziła wykłady z podstawowych przedmiotów ekonomicznych, takich jak: Podstawy marketingu, Ekonomia i organizacja handlu zagranicznego, Handel międzynarodowy, Międzynarodowe przepływy kapitału, Międzynarodowy transport i spedycja, Ubezpieczenia w obrocie międzynarodowym, Procedury i instrumenty handlu zagranicznego w Polsce, International Transactions. Warto podkreślić, iż w dorobku dydaktycznym Habilitantki znajduje się również znaczące osiągnięcie w postaci opracowania programów autorskich na kierunku MSG w macierzystej uczelni.

Na wyróżnienie zasługują wysokie oceny ewaluacji prowadzonych przez Habilitantkę zajęć dydaktycznych (5.35, gdzie maksimum wynosi 5.5).

W trakcie kariery naukowej Habilitantka była promotorką wybitnie dużej liczby prac dyplomowych - aż 479.

Za te dokonania Habilitantka została wyróżniona dwukrotnie nagrodami Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie za indywidualne osiągnięcia dydaktyczne.

Podsumowując tę część oceny dorobku, wysoko oceniam aktywność dydaktyczną Habilitantki.

Niezwykle znaczący i ważny jest dorobek dr Elżbiety Bombińskiej w obszarze redakcyjnym. Od 2016 r. Habilitantka jest członkiem Kolegium Redakcyjnego i redaktorem technicznym półrocznika „Przedsiębiorczość Międzynarodowa” oraz od tego samego roku pełni funkcję redaktor naczelnej czasopisma studenckiego „TRADE-IN: Newsletter Handlu Zagranicznego”.

Z kolei w zakresie działalności popularyzatorskiej warto podkreślić pracę na rzecz praktyki gospodarczej. Była to wieloletnia współpraca z firmą Magalie, producenta mebli. Wysokie kompetencje Habilitantki oraz jej wsparcie w rozwój przedsiębiorstwa zaowocowały rozwinięciem współpracy z innymi firmami z tej samej branży.

W przedłożonej dokumentacji Habilitantka wskazała niewielki zakres aktywności organizacyjnej – głównie polegający na współorganizacji wydarzeń z życia Katedry Handlu Zagranicznego UEK.

Mimo wieloletniej aktywności dydaktycznej i naukowej Habilitantki nie podjęła Ona współpracy o charakterze eksperckim. W przedłożonej do recenzji dokumentacji brak informacji o wykonanych ekspertyzach oraz udziale w zespołach eksperckich lub konkursowych. Habilitantka nie wykazała działalności o charakterze międzynarodowym (poza wspomnianymi wcześniej konferencjami).

5. Podsumowanie.

Biorąc pod uwagę wysoką wartość naukową monografii przedłożonej we wniosku habilitacyjnym jako główne osiągnięcie naukowe Habilitantki, jak również różnorodny dorobek naukowy obejmujący opisane wcześniej obszary tematyczne zainteresowań, a także osiągnięcia dydaktyczne i redakcyjne, stwierdzam, iż w mojej ocenie dr Elżbieta Bombińska spełnia ustawowe wymogi stawiane kandydatom do stopnia naukowego doktora habilitowanego (art. 219 ust. 1 pkt 1-3 ustawy z dn. 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 r. poz. 85. z późn. zm.)). Moja ocena dorobku Kandydatki jest pozytywna i Habilitantka wnosi znaczny wkład do rozwoju nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia i finanse. Tym samym popieram wniosek Habilitantki o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Dr hab. Eliza Przeździecka, prof. SGH